

Η τέχνη της πολιτικής*

Όταν σ' άλλες εποχές πρωτοδιαβάσαμε τον Λένιν, ένα τσιτάτο του από τον *Αριστερισμό* μας ταρακούνησε και μας υποψίασε ότι η πολιτική είναι μια επιστήμη και μια τέχνη με την ιδιαιτερότητά της, με τους δικούς της νόμους, με τη δική της διαλεκτική, ανήσυχη, ριζοσπαστική φύση. Το αναφέρω μ' όλο τον κίνδυνο να παρεξηγηθώ ως τσιτατολόγος. «Η βασική αιτία της χρεωκοπίας τους (εννοεί των σοφών μαρξιστών της II Διεθνούς) ήταν ότι “καρφώνοντας τα μάτια” σε μια ορισμένη μορφή ανάπτυξης του εργατικού κινήματος και του σοσιαλισμού, ξεχνούσαν τον μονόπλευρο χαρακτήρα της, φοβόνταν να δουν το απότομο σπάσιμο, που οι αντικειμενικές συνθήκες έκαναν αναπόφευκτο και εξακολουθούσαν να επαναλαβαίνουν απλές, αποστηθισμένες αλήθειες, τόσο αναμφισβήτητες από πρώτη ματιά όσο και ότι το τρία είναι μεγαλύτερο από το δύο. Η πολιτική μοιάζει πιο πολύ με την άλγεβρα, παρά με την αριθμητική, και πολύ περισσότερο με τα ανώτερα μαθηματικά παρά με τα κατώτερα.

»Στην πραγματικότητα όλες οι παλιές μορφές του σοσιαλιστικού κινήματος γέμισαν με καινούργιο περιεχόμενο, μπροστά από τους αριθμούς παρουσιάστηκε ένα νέο σημείο, το σημείο “πλην”, ενώ οι σοφοί μας εξακολούθησαν (και εξακολουθούν) με πείσμα να θεβαιώνουν τον εαυτό τους και τους άλλους ότι το “πλην τρία” είναι μεγαλύτερο από το “πλην δύο”».

Αν μ' αυτή τη ριζοσπαστική διαλεκτική του Λένιν προσεγγίζουμε την πολιτική, αν βλέπουμε την πολιτική σαν άλγεβρα κι όχι σαν αριθμητική, αν πράγματι μπαίνουμε σε μια νέα εποχή, κι αν το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα περνά μια κρίσιμη καμπή, τότε θα πρέπει να επιχειρήσουμε μια δημιουργική, τολμηρή ανάπτυξη, μια ανασύσταση των θεω-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το κείμενο αυτό είναι η εισήγηση του συγγραφέα στο θεωρητικό-πολιτικό συμπόσιο με θέμα «Επαναστατική πολιτική 1917-2000».

ρητικών και μεθοδολογικών βάσεων της πολιτικής μας επιστήμης με βάση τα μεγάλα ερωτήματα, τις μεγάλες προκλήσεις που τις υποβάλλει η εποχή μας.

Σημείο εκκίνησης ο Λένιν, ο μεγαλύτερος πολιτικός διανοητής του αιώνα μας, τον οποίο θα διαβάσουμε εκ νέου, θα τον ανακαλύψουμε εκ νέου μέσα από τα προβλήματα και τις συγκρούσεις του παρόντος.

Στο κείμενο που ακολουθεί παραθέτω για συζήτηση «12 θέσεις» για μια επιστήμη και τέχνη της πολιτικής. Προτίμησα μια τέτοια κωδικοποίηση για λόγους πρακτικούς με επίγνωση βέβαια του κινδύνου της αποσπασματικότητας και του εκλεκτικισμού, που περικλείνει μια τέτοια απόπειρα.

Θέση I: Η αυτοδιευθυντική – μαζική διάσταση της επαναστατικής πολιτικής

Όλοι οι ορισμοί της επιστήμης της πολιτικής έχουν κεντρικό σημείο αναφοράς τους, και σωστά, το κράτος. Έχουν σημείο αναφοράς τις αμοιβαίες σχέσεις των τάξεων, των κομμάτων, των ομάδων στον αγώνα τους για την εξουσία. Η έρευνα των θεμάτων της πολιτικής εξουσίας είναι το αδιαμφισβήτητο θεμέλιο της πολιτικής επιστήμης. Με τη διαφορά ότι για την αστική πολιτειολογία το κράτος είναι η αρχή και το τέλος του ορίζοντά της. Αντίθετα η επιστήμη της πολιτικής του κομμουνιστικού κινήματος, δεν μπορεί να ορίζεται αποκλειστικά και μονοδιάστατα ως προς το κράτος. Έχοντας στην προοπτική της μια πολιτική εξουσία βασισμένη στη σοσιαλιστική αυτοδιεύθυνση των μαζών, εξουσία προς μαρασμό, προς την κατάργηση της διαίρεσης κυβερνώντων – κυβερνωμένων, μέσω της κομμουνιστικής αυτοκυβέρνησης των παραγωγών, πρέπει αυτή η αυτοδιευθυντική προοπτική να διαπερνά τους ενδιάμεσους στόχους της, τα μέσα και το περιεχόμενο της πολιτικής πρακτικής. Η επιστήμη μιας τέτοιας πολιτικής βάζει στο κέντρο της την επέμβαση του επαναστατικού υποκειμένου, την επαναστατική κινητοποίηση, πρωτοβουλία, συμμετοχή και αυτοδιοίκηση των μαζών.

Η αυτοδιευθυντική διάσταση της επαναστατικής πολιτικής είναι μια από τις βασικές προϋποθέσεις για να ασκηθεί πραγματική προλεταριακή πολιτική, με την ενεργό συμμετοχή της εργατικής τάξης, κι όχι στο όνομα της. Η ιδέα αυτή αποτελεί θεμελιακό σημείο τομής ανάμεσα στον κομμουνισμό και στο γιακωβινισμό. Το εργατικό κομμουνιστικό κίνημα κληρονομεί στη σύγχρονη εποχή το ριζοσπαστισμό των γιακωβίνων, αλλά ταυτόχρονα είναι ανάγκη μια διαρκής κάθαρσή του από κείνα τα κατάλοιπα της παράδοσης και της κουλτούρας του γιακωβινισμού που βλέπει στις λαϊκές μάζες το ρόλο των εκτελεστών των άνωθεν επαναστατικών παραγγελμάτων και προβλέπει την ενεργητική και συνειδητή συμμετοχή τους.

Το κομμουνιστικό κόμμα πρέπει να υποβάλλεται σε διαρκή αυτοέλεγχο, να εξετάζει ριζοσπαστικά την κουλτούρα του, τη δομή και την πολιτική του πρακτική με κριτήριο το πόσο εμπνέει, αποκινεί και καθοδηγεί την ενεργοποίηση, την αυτενέργεια, την άμεση δημοκρατία των μαζών. Πόσο προωθεί την κοινωνικοποίηση της πολιτικής του και την πολιτικοποίηση της κοινωνίας. Πρέπει να υποβάλλεται σε ισχυρή «αντιβίωση» προς τις παθολογίες της πολιτικής όπως: το κνηγί της παθητικής συναίνεσης. Η υποκατάσταση των μαζών η κολακία τους η πολυσυλλεχτικότητα, η γραφειοκρατική απόσπαση από τις μάζες. Και πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι το κομμουνιστικό κόμμα νοιώθει πολύ ισχυρή την αντικειμενική πίεση να κάνει πολιτική κορυφών, πολιτική μηχανισμών μέσα από όλες τις συνθήκες του καπιταλισμού, από τους ίδιους τους κυρίαρχους κανόνες του παιγνι-

διού της αστικής πολιτικής ζωής. Για να αντισταθεί σ' αυτήν την πίεση δε μπορεί να κάνει πολιτική απλώς εξ αντανάκλασας προς την πολιτική του αστικού κράτους. Δε λειτουργεί ούτε ως κράτος, ούτε ως αντικράτος αλλά με δική του ριζικά διαφορετική πολιτική πρακτική.

Η αντίσταση σ' αυτή την αντικειμενική πίεση προς την πολιτική κορυφών, ιδιαίτερα στην εποχή των νέων τεχνολογιών μαζικής επικοινωνίας, που αξιοποιούνται από την αστική τάξη για να οικοδομήσει την πολιτική-θέαμα είναι βασική προϋπόθεση για μια επαναστατική πολιτική, που στο κέντρο της έχει την πρωτοβουλία και συμμετοχή των μαζών.

Θέση II. Κόμμα - τάξη - μάζες

Η επαναστατική φυσιογνωμία ενός κόμματος επιθεβαιώνεται στη φύση των σχέσεων που οικοδομεί με την εργατική τάξη, με τις εκμεταλλεζόμενες μάζες. Η σχέση κόμματος – εργατικής τάξης, εργαζομένων γενικότερα, δεν είναι σχέση απλής αντιπροσώπευσης, δεν είναι σχέση εξουσιοδότησης. Η σχέση κόμματος-τάξης είναι οργανική σχέση. Και βέβαια η οργανικότητα των σχέσεων δεν είναι δεδομένη από το γεγονός, ότι ένα κόμμα αναφέρεται στην εργατική τάξη.

Συχνά περιορίζεται αποκλειστικά ο ρόλος του κόμματος στο φορέα συνειδητοποίησης της εργατικής τάξης. Προβάλλεται μονόπλευρα ο παιδαγωγικός ρόλος του και παραβλέπεται το γεγονός ότι το κόμμα αποτελεί οργάνωση των μαζών, είναι επιτελείο των κοινωνικών και ταξικών αγώνων και κάνει πολιτική. Αυτή η κάπως ιδεαλιστική αντίληψη του κόμματος φαντάζεται ότι η μετατροπή της εργατικής τάξης «από τάξη καθεαυτή σε τάξη για τον εαυτό της» είναι απλώς ένα διανοητικό, μορφωτικό, παιδαγωγικό εγχείρημα. Το σχολείο της πολιτικής ταξικής πάλης παραβλέπεται. Η πολιτική συρρικνώνεται στη συνειδητοποίηση, στην προπαγάνδα, στην παιδαγωγική. Ο Λένιν στο περίφημο άρθρο του *Μπέρδεμα πολιτικής και παιδαγωγικής* λέει ότι κάθε επαναστατική έχει στοιχειά παιδαγωγικής αλλά όποιος θ' άρχιζε να ανάγει τα ζητήματα της πολιτικής στην παιδαγωγική δεν θάταν επαναστάτης.

Η σχέση κόμματος-τάξης δεν είναι μια απ' έξω κατηχητική σχέση κηδεμονίας με την οποία ένα κόμμα παντογνώστης φέρνει «εκ του μηδενός» τη θεωρία, τη συνείδηση και την πολιτική στην εργατική τάξη. Έχει σημασία να το τονίσουμε αυτό γιατί αναπτύχθηκαν μια σειρά παρερμηνίες της διατύπωσης του Λένιν στο *Τι να κάνουμε* ότι η συνείδηση, η θεωρία έρχεται «απέξω» στην εργατική τάξη. Το «απέξω» όμως αυτό μπορεί να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους. Ο ίδιος ο Λένιν λίγα χρόνια αργότερα θα πει ότι τις διατυπώσεις αυτές δεν μπορεί να τις αποσπά κανείς από τις απαιτήσεις πολεμικής προς τους οικονομιστές που αφήνουν το πεδίο της πολιτικής πάλης στην αστική τάξη, αρνούνται την κομματική συγκρότηση και καταδικάζουν την εργατική τάξη στον αυθορμητισμό της οικονομικής πάλης. «Παραλυγίσαμε τη θέργα» μέσα από την πολεμική αυτή, θα πει ο Λένιν, και δεν μπορεί να ανάγει τις διατυπώσεις αυτές σε ιδιαίτερες αρχές, σε προγραμματικές θέσεις. Το «απέξω» λέγεται σε μια στιγμή που δεν υπάρχει κόμμα, που η θεωρία πράγματι έρχεται απέξω από την αστική διάνοηση που προσχωρεί στο επαναστατικό κίνημα. Σήμερα θρισκόμαστε σε διαφορετική κατάσταση. Η θεωρία δεν έρχεται «απέξω» στο εργατικό κίνημα αλλά διαμορφώνεται μέσα από τη διαλεχτική σύνδεση θεωρίας-κινήματος, σύνδεση που πρέπει να ενσαρκώνει το κομμουνιστικό κόμμα.

Όμως το «απέξω» του Λένιν αναφέρεται – και αυτό πρέπει να κρατήσουμε στη σκέψη μας – στο γεγονός ότι η πολιτική συνειδητοποίηση του εργατή γίνεται και πέρα από το

χώρο της άμεσης εμπειρίας του, εκεί που αυτός αρχίζει να αποκτά εποπτεία του συνόλου των σχέσεων των τάξεων, των κομμάτων προς το κράτος, εκεί δηλαδή που ο εργάτης αρχίζει να ανακαλύπτει την πολιτική. Δεν πρόκειται δηλαδή για «απέξω» με την κυριολεχτική έννοια του όρου αλλά για το διαλεχτικό ξεπέρασμα της άμεσης εμπειρίας, για τη διαλεχτική υπέρβαση του αυθορμητισμού, το φιλτράρισμα και την κριτική ενσωμάτωση στην επαναστατική πολιτική του θετικού φορτίου του αυθορμητισμού, της παρόρμησης, της αυτενέργειας και πρωτοβουλίας των μαζών.

Η πολιτική του κομμουνιστικού κόμματος βασίζεται στο σχεδιασμό της δράσης αλλά είναι ριζικά αντίθετη με μια γραφειοκρατική σχεδιομανία που φασκιώνει την ανάπτυξη του κινήματος των μαζών σε προκαθορισμένα σχήματα ερήμην τους. Το Κόμμα δεν είναι «απέξω» αλλά πρέπει νάναι μέσα στα σημεία όπου κυοφορούνται οι διεργασίες στη συνείδηση των μαζών, εκεί που διαμορφώνεται η αυτοτελής ιδιαίτερη δυναμική του κινήματος των μαζών, εκεί όπου γονιμοποιούνται οι «απρόβλεπτες» κινήσεις τους. Το Κόμμα δεν επεξεργάζεται την πολιτική του «απέξω», για να τη φέρει μετά για υιοθέτηση και υλοποίηση στις μάζες. Όχι, το κόμμα λειτουργεί ως πομπός και δέκτης μαζί προς τις μάζες. Δρα, ασκεί και ενισχύει τον αναντικατάστατο καθοδηγητικό του ρόλο μόνο όταν λειτουργεί ως εσωτερική δύναμη του κινήματος των μαζών, μέσα και μέσω της δημοκρατίας των μαζών. Η πολιτική του φιλτράρει και συμπυκνώνει ανάγκες και διαθέσεις των μαζών. Όρος και προϋπόθεση για μια επαναστατική πολιτική είναι αυτή, η διαλεχτική, η οργανική σχέση κόμματος-μαζών. Κι αυτό πολύ περισσότερο στην εποχή μας με τη διανοητική και πολιτιστική ανάπτυξη της εργατικής τάξης, το μεγάλο φορτίο των πληροφοριών που δέχεται, τις υψηλές απαιτήσεις της για αυτοτέλεια, δημοκρατία, συμμετοχή και πρωτοβουλία, την αποβολή από μέρους της κάθε πρακτικής κηδεμονίας και γραφειοκρατικής επιβολής.

Το Κόμμα δεν τοποθετείται σ' ένα «καθαρά» πολιτικό πεδίο. Πολιτεί την ενσάρκωση μιας διαλεχτικής ενότητας του κοινωνικού και πολιτικού στοιχείου.

Θέση III. Η έννοια της ηγεμονίας

Η έννοια της ηγεμονίας της εργατικής τάξης είναι η πιο κεντρική μεθοδολογική έννοια της επιστήμης της επαναστατικής πολιτικής. Μπορεί να συμπεριλάβει ό,τι είπαμε και ό,τι θα πούμε στη συνέχεια. Η ηγεμονία αφορά την ικανότητα συγκρότησης και πολιτικής διεύθυνσης ενός μπλοκ ετερογενών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, ενός κοινωνικοπολιτικού συνασπισμού εξουσίας. Ικανότητα προγραμματικής υπέρβασης των αντιθέσεων και διαφορών τους. Η ηγεμονία δεν είναι ένα στενά πολιτικό γεγονός. Αφορά την ικανότητα ηθικής, πολιτιστικής και ιδεολογικής διεύθυνσης κοινωνικών δυνάμεων. Τη διαμόρφωση μιας νέας συλλογικής θέλησης, ενός ιστορικού, συλλογικού, λαϊκοδημοκρατικού ρεύματος της πλειοψηφίας, για την αλλαγή της κοινωνίας. Η ηγεμονία δεν πραγματοποιείται με τον ίδιο τρόπο σ' όλες τις συγκυρίες και τις εποχές. Ο Λένιν είχε πλήρη επίγνωση ότι η ηγεμονία στις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες έχει σχετικά διαφορετικές προϋποθέσεις από την καθυστερημένη Ρωσία. Το προνομιακό πεδίο κατάκτησης της ηγεμονίας της εργατικής τάξης, της ικανότητας συγκρότησης συμμαχιών, για το Λένιν είναι, ο αγώνας για την πολιτική δημοκρατία. «Όποιος θέλει να βαδίσει προς το σοσιαλισμό – θα γράψει ο Λένιν – από δρόμους διαφορετικούς από την πολιτική δημοκρατία θα καταλήξει σε θέσεις παράλογες και αντιδραστικές». Σήμερα ο αγώνας για την κατάκτηση της ηγεμονίας διεξάγεται σε συνθήκες ανοιχτής πολυκομματικής αντιπαράθεσης, έκρηξης της πληροφόρησης και των αιτημάτων για δημοκρατία και συμμετοχή των μαζών.

Η κατάκτηση της ηγεμονίας παρά τις αυξανόμενες ιδεολογικές και πολιτιστικές προϋ-

ποθέσεις της, απαιτεί πρωταρχικό ρεαλιστικό υπολογισμό των συμφερόντων των συμμαχικών κοινωνικών δυνάμεων. Η Νέα οικονομική πολιτική του Λένιν, η ΝΕΠ, ήταν πρωταρχικά μια στρατηγική για τη σταθεροποίηση της ηγεμονίας της εργατικής τάξης, για τη σταθεροποίηση και διεύρυνση της εργατοαγροτικής συμμαχίας μέσω των οικονομικών σχέσεων, μέσω του υπολογισμού των συμφερόντων κι όχι με συνθήματα και καταναγκασμούς.

Η κατάκτηση της ηγεμονίας είναι ασυμβίβαστη με το κλείσιμο σ' ένα «ταξικό γκέτο». Η ηγεμονία της εργατικής τάξης δεν είναι μια ιδιότητα που την αποκτά κλεισμένη στον εαυτό της. Απαιτεί να πας σ' όλες τις τάξεις του πληθυσμού, όπως έλεγε ο Λένιν, να μην περιορίζεσαι σε στενά προλεταριακά συνθήματα, να προβάλλεις τα αιτήματα χειραφέτησης όλης της κοινωνίας. Αν στις αρχές του αιώνα ο Λένιν έλεγε ότι δεν θα δείτε ποτέ «καθαρή» κοινωνική επανάσταση αυτό ισχύει πολύ περισσότερο σήμερα. Η κατάκτηση της ηγεμονίας σήμερα προϋποθέτει πολύ μεγαλύτερη ικανότητα συνένωσης των πιο πολύχρωμων δημοκρατικών και αντικαπιταλιστικών κινημάτων. «Καθαρόαιμη» προλεταριακή πολιτική, «καθαρόαιμη» εργατική ηγεμονία δεν υπήρξε, ούτε θα υπάρξει ποτέ.

Θέση IV. Μεθοδολογία της εναλλαχτικής λύσης

Η επιστήμη της πολιτικής μπορεί να παρουσιαστεί και σαν θεωρία και μεθοδολογία της εναλλαχτικής λύσης. Η επιστήμη αυτή είναι ξένη με τους μονόδρομους, με τις απόλυτες βεβαιότητες, με το μοιραίο αναπόφευκτο, με τον κάθε είδους φαναλισμό. Όταν κάνουμε μια αντικειμενική ανάλυση της κατάστασης, που αποτελεί αφετηριακή προϋπόθεση για τη χάραξη της στρατηγικής, δε σημαίνει κιόλας ότι εξάγεται αυτόματα αυτή η στρατηγική που θα ακολουθήσουμε. Μια συγκεκριμένη κοινωνική, οικονομική και πολιτική συγκυρία κρύβει διαφορετικές δυνατότητες εξέλιξης διαφορετικά ενδεχόμενα. Ο Λένιν, φέρνοντας αμνηχανία στους μαρξιστές της εποχής του, θα πει πριν την επανάσταση του 1905 ότι η αστική επανάσταση μπορεί να έχει δυο εκβάσεις: μια με την ηγεμονία της εργατικής τάξης και μια με την ηγεμονία της αστικής τάξης. Μπορεί να σας φαίνεται, θα πει ο Λένιν, καινοφανές, παράδοξο, περίεργο, αλλά «η αστική επανάσταση με μια έννοια, συμφέρει περισσότερο στο προλεταριάτο παρά στην αστική τάξη»:

Οι κοινωνικές νομοτέλειες δεν ισχύουν με τη μορφή των άκαμπτων νόμων της μηχανικής. Αν ήταν έτσι η επιστήμη της πολιτικής θα έμοιαζε με τη μηχανική αλλά δε μοιάζει.

Η συγκεκριμένη πολιτική ανάλυση εξετάζει: ποιες αντικειμενικές τάσεις εξέλιξης εμφανίζονται, ποιες είναι οι πιθανές πολιτικές εναλλαχτικές λύσεις, ποιες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις αποτελούν του φορείς των λύσεων αυτών. Γίνεται η επιστημονική πρόβλεψη των δυνατοτήτων κάθε λύσης και τελικά η επιλογή της εναλλαχτικής λύσης. Ακολουθεί ο σχεδιασμός για την υλοποίησή της, η συγκέντρωση των δυνάμεων που την προωθούν και η πρακτική δράση. Η επιλογή αυτή συναντά αντιδράσεις, πέρα από συγκρούσεις οι οποίες καταγράφονται, αξιολογούνται και γίνονται οι πιθανές διορθώσεις στο σχεδιασμό και την υλοποίηση. Το τελικό αποτέλεσμα της πολιτικής δράσης δεν είναι ποτέ ακριβώς το αρχικά προϋπολογισμένο. Παρεμβαίνουν πολλαπλοί προβλέψιμοι και απρόβλεπτοι παράγοντες και μεταβλητές. Αν οι αρχικοί στόχοι προσεγγίζονται ή η απόκλιση απ' αυτούς δεν είναι σημαντική τότε η υλοποίηση προχωρεί με οριακές τροποποιήσεις της ταχτικής. Αν όμως δε συμβαίνει αυτό συχνά εμφανίζεται η σοβαρή αλλαγή της ταχτικής ακόμα και της στρατηγικής. Η επιστήμη της πολιτικής και η ίδια η πολιτική είναι συνυφασμένες με ένα ορισμένο στοιχείο αβεβαιότητας. Δεν υπάρχει το 100%, όσο ολοκληρωμένη πρόβλεψη και να κάνει κανείς. Η πολιτική απαιτεί τόλμη, με γνώση. Ανά-

ληψη ρίσκου. Υψηλή ετοιμότητα, ταχύτητα και δυνατά αντανακλαστικά. Είναι απόλυτα ξένη η πολιτική επιστήμη με την ακινησία, την ευθυνοφοβία, την αδράνεια από το φόβο του πιθανού λάθους, και με τα στατικά προκαθορισμένα πλαίσια δράσης. «Καθαρή» και «σίγουρη» επιστήμη της πολιτικής δεν υπήρξε και δεν θα υπάρξει ποτέ.

Θέση V. Επαναστατικός ρεαλισμός

Η επιστήμη της επαναστατικής πολιτικής μπορεί να ονομαστεί και επιστήμη του επαναστατικού ρεαλισμού σε αντίθεση με τη λογική του πραγματισμού και κάθε *ρεαλιπολίτικ*. Αντιμετωπίζει την πραγματικότητα σαν γίνεσθαι, σαν κίνηση. Το όριο της επαναστατικής πολιτικής δεν είναι μια στατική πραγματικότητα. Η πολιτική αυτή εστιάζει το ενδιαφέρον της στη δυναμική ανάπτυξη της πραγματικότητας. Ποιο είναι το κύριο στοιχείο της δυναμικής αυτής; Είναι η ανοιχτή πάλη των τάξεων, των στρωμάτων, των κομμάτων. Είναι η δράση της επαναστατικής πρωτοπορίας πολλαπλασιαζόμενη επί το πάθος, τη μαχητικότητα, την πρωτοβουλία, τη φαντασία των εκατομμυρίων μαζών.

Ο Λένιν θεωρεί διακριτικό γνώρισμα του μαρξισμού, ότι αυτός συνδυάζει την αυστηρά επιστημονική ανάλυση της πραγματικότητας με την πλήρη αναγνώριση της σημασίας της επαναστατικής πρωτοβουλίας. Η επιστήμη της επαναστατικής πολιτικής βρίσκεται σε αντίθεση με τον «αντικειμενισμό», με την αντίληψη ότι η εξέλιξη προσδιορίζεται αυστηρά από αντικειμενικές αιτίες. Αντίληψη που συρρικνώνει το χώρο για το υποκείμενο της κοινωνικής αλλαγής, για την επαναστατική πρωτοβουλία των μαζών και εκμηδενίζει το βαθμό ελευθερίας επιλογής, δράσης και φυσικά ευθύνης των κομμάτων και των πολιτικών ηγετών.

Η επέμβαση του επαναστατικού υποκειμένου αποτελεί μια διαρκή διαλεκτική διαμεσολάβηση ανάμεσα στο αντικειμενικό και υποκειμενικό στοιχείο της εξέλιξης. Η επαναστατική πρακτική δράση και τα αποτελέσματά της αντικειμενοποιούνται. Δεν υπάρχει λοιπόν μια αντικειμενική πολιτική πραγματικότητα εξωτερική προς το υποκειμενικό στοιχείο. Κεντρική ιδέα της επιστήμης της επαναστατικής πολιτικής είναι η επέμβαση του υποκειμένου. Επέμβαση όμως με γνώση, κι όχι βολονταρισμός, κι όχι τυχοδιωκτισμός. Γνώση των αντικειμενικών τάσεων της πραγματικότητας. Γνώση των συσχετισμών. Γνώση των δυνατοτήτων, των ικανοτήτων του κομμουνιστικού κόμματος να συλλαμβάνει την κατάσταση, να καθοδηγεί και να ηγείται με επάρκεια.

Λέγεται συχνά ότι η πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού. Μάλλον πρέπει να πούμε ότι η επαναστατική πολιτική είναι η τέχνη της διαλεκτικής εφικτού και επιθυμητού, δυνατού και αναγκαίου, του «είναι» και του «δέον είναι», του παρόντος και της προοπτικής.

Με βάση αυτές τις σκέψεις, θα μπορούσαμε να δόσουμε και έναν άλλο «ορισμό»: η επαναστατική πολιτική είναι επέμβαση και μετασχηματισμός μιας δοσμένης υπαρκτής πολιτικής πραγματικότητας, μιας δοσμένης ισορροπίας δυνάμεων μέσω της επέμβασης, της ενεργοποίησης της συμμετοχής και της πρωτοβουλίας των μαζών.

Θέση VI. Θεωρία-πολιτική

Παραφράζοντας τη γνωστή φράση του Λένιν θα πούμε χωρίς μια επαναστατική θεωρία που να απαντά στα μεγάλα ερωτήματα της εποχής μας δεν μπορεί να ασκηθεί επαναστατική πολιτική στο ύψος των απαιτήσεων της εποχής αυτής. Αναφερόμαστε δηλαδή στη διαλεκτική ενότητα θεωρίας-πολιτικής που δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Και δεν

λύνεται «άπαξ και δια παντός».

Σήμερα θεωρείται, ευρύτερα στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, ότι μια, νέα ποιοτικά, ανάπτυξη της θεωρίας μας είναι μια από τις προϋποθέσεις για μια αποτελεσματική επαναστατική πολιτική μεγάλης πνοής. Μια τέτοια ποιοτική ανάπτυξη της θεωρίας θα εξασφαλίσει πιο αναπτυγμένες επιστημονικές βάσεις για την πολιτική, θα της δώσει πλουσιότερα μεθοδολογικά εργαλεία, θα διευρύνει τους ορίζοντές της, θα ευαισθητοποιήσει περισσότερο τις κεραίες της.

Αντίθετα χωρίς τη θεωρία η πολιτική καθλώνεται στο ήδη γνωστό, στο συντελεσμένο, δε μπορεί να δει μακριά, χάνει το καινούργιο, έπεται, νοιώθει ανασφαλής και αμήχανη σ' ένα κόσμο που αλλάζει γοργά. Χωρίς το διαρκή εσωτερικό διάλογο θεωρίας-πολιτικής έχουμε πολιτική καθυστέρηση, πολιτική των μικρών κινήσεων ακόμα και πολιτικό ομοιοπαθισμό.

Ο Λένιν «ξεναδιαβάζοντας» τον Μαρξ με βάση τα προβλήματα που έθετε η εποχή του, ακολουθώντας μια δημιουργική και αγωνιώδη θεωρητική και πολιτική διαδρομή απάντησε θεωρητικά με επάρκεια, τόλμη και πρωτοτυπία στα μεγάλα ερωτήματα του καιρού του και πέρασε σε μια νέα φάση ανάπτυξης το μαρξισμό. Ο Λένιν θεωρείται ότι είναι ο πιο μεγαλοφυής πολιτικός διανοητής του αιώνα μας. Όμως μη ξεχνάμε ότι ο Λένιν κάνει μεγάλη πολιτική αναπτύσσοντας διαρκώς τις θεωρητικές του «εφεδρείες» και υποδομές. Από την *Ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Ρωσία ως τον Ιμπεριαλισμό*.

Από τις *Δύο ταχτικές ως το Κράτος και Επανάσταση*, τις *Θέσεις του Απρίλη* και τα τελευταία έργα του, έργα «πολιτικής διαθήκης». Από το *Τι να κάνουμε ως τον Αριστερισμό*. Ο Λένιν αποτελεί την προσωποποίηση της διαλεκτικής ενότητας θεωρίας-πολιτικής πρακτικής.

Στην εποχή μας, για λόγους αυτονόητους, αυξάνει αφάνταστα, σε σχέση με τις αρχές του αιώνα, ο ρόλος των θεωρητικών βάσεων της πολιτικής, ο ρόλος των επιστημονικών και εξειδικευμένων γνώσεων στη διαμόρφωση της πολιτικής. Αυξάνει, ας το πούμε έτσι, η θεωρητική, επιστημονική και πολιτιστική πυκνότητα της πολιτικής. Η διανοητικότητα της πολιτικής.

Όμως θεωρείται σήμερα στο κομμουνιστικό κίνημα ότι υπάρχει σημαντική απόσταση ανάμεσα στα ερωτήματα που θέτει στο κίνημα η νέα εποχή και στην επάρκεια των απαντήσεων της θεωρίας. Παρά τις σημαντικές εμβυθύνσεις και προόδους, που μπορούμε στη συνέχεια να κουβεντιάσουμε υπάρχει μια σημαντική θεωρητική υστέρηση, πάντα βέβαια σε σχέση με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το κίνημά μας.

Στην υστέρηση αυτή έπαιξε κάποιο ρόλο η ισχυρή παρουσία δυο αντίθετων ροών: του εμπειρισμού και των άκαμπτων θεωρητικών ακαδημαϊκών σχημάτων και δογματικών αξιωμάτων, που βέβαια δεν μπορούν να δώσουν επιστημονικές και δημιουργικές διεξόδους στην πολιτική. Και οι δυο αυτές ροπές, που στην πράξη η μια συμπληρώνει και καλύπτει την άλλη, χάνουν την «ψυχή του μαρξισμού»: τη συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης, τη διαλεκτική γενικού-ειδικού, θεωρίας-πολιτικής.

Το ζητούμενο λοιπόν είναι να δούμε τις προϋποθέσεις μιας νέας, ποιοτικά ανάπτυξης, της θεωρίας μας, τις προϋποθέσεις για να ανακτήσει αυτή πλήρως το δημιουργικό της χαρακτήρα και να δημιουργηθεί ένα γενικευμένο ρεύμα ανάπτυξής της, σε παγκόσμια κλίμακα.

Αλλά προς Θεού, μη δημιουργηθεί κανένα αίσθημα αναμονής. Μη φανταστούμε ότι πρώτα θα αναπτυχθεί η θεωρία και μετά το κίνημα ή το αντίστροφο. Η διαλεκτική σχέση θεωρίας-κινήματος είναι πολύ σύνθετη. Δεν έχουμε δυο παράλληλες γραμμές. Ούτε είναι η θεωρία μια απλουστευτική, αθροιστική γενίκευση της πείρας του κινήματος.

Έχει τη δική της σχετικά αυτοτελή πορεία ανάπτυξης. Μη ξεχνάμε ότι αφομοιώνει

κριτικά τον πνευματικό πλούτο της εποχής μας και των προηγούμενων. Μην ξεχνάμε ότι αφομοιώνει τις κατακτήσεις των επιστημών. Δέχεται τις προκλήσεις της σύγχρονης επιστημονικής έκρηξης. Ο Ένγκελς έλεγε ότι με κάθε επιστημονική ανακάλυψη που αφήνει εποχή, ο υλισμός αλλάζει τη μορφή του. Το κυριότερο όμως η θεωρία αναπτύσσεται όταν της υποβάλλονται οι υποθέσεις, τα μεγάλα ερωτήματα, τα ισχυρά ερεθίσματα, οι προοπτικές και οι αναζητήσεις μιας πολιτικής, μεγάλης πνοής, που συμπυκνώνει πραγματικά την πείρα του κινήματος. Αναφερόμαστε δηλαδή στον προωθητικό ρόλο της πολιτικής στην ανάπτυξη της θεωρίας.

Η διαλεχτική ενότητα θεωρίας-πολιτικής δεν σημαίνει βέβαια μηχανική ταύτισή τους. Όχι, η πολιτική και η επιστήμη της πολιτικής έχουν τη δική τους σχετικά αυτοτέλεια, τους δικούς τους νόμους ανάπτυξης. Κάθε πολιτική κίνηση που υπαγορεύεται από μια μεταβολή της συγκυρίας δε σημαίνει ότι εκ των προτέρων καλύπτεται από μια έτοιμη και ολοκληρωμένη θεωρητική τοποθέτηση.

Όχι, θεωρία και πολιτική αλληλοπροωθούνται αλλά δεν είναι δυο ταυτόσημοι κύκλοι. Αναφέρονται σε διαφορετικά, ως προς το συγκεκριμένο, επίπεδα ανάλυσης και νόησης.

Θέση VII. Η ιδιαιτερότητα της πολιτικής

Η πολιτική, σε σχέση με τη θεωρία, έχει μεγαλύτερη ευλυγισία, έχει πιο πολλές και συγκεκριμένες μεταβλητές και κινούμενες παραμέτρους. Έχει να συνοπολογίσει τη συγκεκριμένη σε κάθε κατάσταση διάταξη των τάξεων, των κομμάτων, των πολιτικών προσωπικοτήτων, το συσχετισμό τους, τις διαθέσεις των μαζών, τις πιθανές κινήσεις των αντιπάλων κλπ. Είναι τσαρλατάνος, θα πει ο Λένιν, όποιος επιχειρήσει να δώσει στην εργατική τάξη μια συνταγή για όλες τις καταστάσεις. Αν η θεωρία δεν είναι δόγμα, κατά το Λένιν, προπαντός η πολιτική για τον ίδιο, δεν είναι «περίπατος στη λεωφόρο Νέφσκι». Δεν είναι η πολιτική μια ευθεία γραμμή. Περισσότερο μοιάζει με την τεθλασμένη. Δεν μοιάζει, όπως είπαμε πριν με την αριθμητική αλλά με την άλγεβρα. Ο πολιτικός, όπως είπαμε, δε μπορεί να στοιχειοθετήσει επιστημονικά, να τεκμηριώσει 100% μια απόφασή του. Εδώ μετράει και το πολιτικό αισθητήριο και ταλέντο, η πολιτική ευφυΐα, διαίσθηση και φαντασία. Βλέπει κανείς να χρησιμοποιούμε εδώ ορολογίες κάπως από το χώρο της Τέχνης. Έτσι είναι, η πολιτική απαιτεί ευαίσθητες κεραιές καθώς και τη δύναμη της έμπνευσης, της σύλληψης και της φαντασίας, ιδιότητες δηλαδή που προσιδιάζουν στη δημιουργία της τέχνης.

Ο Λένιν θα πει χαρακτηριστικά «η πολιτική είναι μια επιστήμη και μια τέχνη που δεν πέφτει από τον ουρανό, που δεν δίνεται δωρεάν κι αν το προλεταριάτο θέλει να νικήσει την αστική τάξη, πρέπει να βγάλει δικούς του προλετάριους «ταξικούς» πολιτικούς και τέτοιους που να μην είναι χειρότεροι από τους αστούς πολιτικούς». Και δεν διστάζει ο Λένιν να μας καλεί να μαθαίνουμε ακόμα και από τους αντιπάλους μας. «Δεν είναι αμαρτία, θα πει, να διδαχτούμε και μες από το Λούδ Τζωρτζ».

Η πολιτική απαιτεί να είμαστε «στον ανώτατο βαθμό ευλύγιστοι» θα πει ο Λένιν. Τυφλοσοφύρης δεν υπάρχει. «Όλα τα όρια είναι κινητά» χωρίς να σημαίνει αυτό σχετικισμό, λίγα απ' όλα και άμβλυση της αιχμηρότητας της πολιτικής.... Η αποχή το 1905 σωστή, το 1906 όχι. Υπάρχουν συμβιβασμοί και συμβιβασμοί. Συμβιβασμοί παραδεκτοί και αναγκαίοι και συμβιβασμοί απαράδεκτοι. Υπάρχουν ελιγμοί και ελιγμοί. Σταθεροί και ασταθείς προσωρινοί και ταλαντευόμενοι σύμμαχοι. Απαιτείται εναλλαγή των μορφών πάλης. Επιλογή της στιγμής της άμυνας και της στιγμής της οπισθοχώρησης. Αξιοποίηση κάθε σχισμάδας στο χώρο του αντιπάλου. Άλλο αφηρημένη αλήθεια και άλλο κάνω

επαναστατική πολιτική. Αυτό που είναι ξεπερασμένο για σένα δεν είναι ξεπερασμένο για τη μάζα. Μόνο με την πρωτοπορία δε μπορούμε να νικήσουμε. Κανόνας η επαφή με τις μάζες.

Σ' αυτούς που άκουγαν αυτές τις παραπάνω φράσεις - κλειδιά του Λένιν αυτές τις πολιτικές του ιδέες και φώναζαν ότι είναι δύσκολες και δεν μπορεί να τις παρακολουθήσουν οι μάζες, ο Λένιν απαντούσε «μη φορτώνετε το δογματισμό σας στις μάζες». Η επιστήμη και η τέχνη της πολιτικής του Λένιν είναι ξένη με τον πολιτικό ελιτισμό, δεν αφορά τη δεξιοτεχνία κάποιων χαρισματικών βεντετών. Αφορά τις μάζες που μπορούν μέσα στην πείρα των αγώνων τους να αφομοιώσουν «τις βάσεις της πολιτικής επιστήμης», να αποκτήσουν τη διορατικότητα, τη φαντασία και το ταλέντο στα οποία πριν αναφερθήκαμε.

Η επιστήμη λοιπόν και η τέχνη της πολιτικής είναι για να τις οικειοποιηθεί το κίνημα, είναι προς «κοινωνικοποίηση». Όμως αρκετά τονίσαμε για την ιδιαιτερότητα, την σχετική αυτοτέλεια της πολιτικής και καιρός είναι να επιστρέψουμε στις κοινωνικοταξικές της ρίζες. Είναι αναγκαία μια διαρκής αναβάπτιση της πολιτικής στις παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις.

Θέση VIII. Πολιτική-οικονομία-κοινωνία

Η επιστήμη της πολιτικής έχει βαθύτερη σχέση με την οικονομική επιστήμη και την κοινωνιολογία. Χωρίς τη γνώση των νόμων της οικονομίας η πολιτική καταλήγει στη βουλησιαρχία. Ειδικά η οικονομική πολιτική σήμερα αποκτά όλο και αυξανόμενο βάρος στο πλαίσιο μιας επαναστατικής πολιτικής αν αυτή πράγματι θέλει να παρεμβαίνει σοβαρά στο παρόν, αν θέλει να διατηρεί ουσιαστική επαφή με τις μάζες, αν θέλει να πείσει ότι βάσιμα διεκδικεί την εξουσία και προσφέρει διέξοδο από την κρίση του συστήματος. Χωρίς επίσης τη στήριξη στα πορίσματα της μαρξιστικής κοινωνιολογίας, χωρίς τη ρεαλιστική γνώση της δομής των συμφερόντων, των αναγκών και των διαθέσεων των τάξεων και των στρωμάτων η πολιτική κρέμεται στον αέρα, απευθύνεται σ' ένα ακαθόριστο ακροατήριο και αδυνατεί να οικοδομήσει κοινωνικές συμμαχίες και να κατακτήσει την ηγεμονία. Κι αυτό ισχύει πολύ περισσότερο στη σημερινή φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού που σημειώνονται ουσιαστικές αναδιαρθρώσεις του, ουσιαστικές αλλαγές στη δομή της εργατικής τάξης και όλης της κοινωνίας καθώς και στον τρόπο ζωής και διαμόρφωσης της κοινωνικής συνείδησης. Χωρίς όλα αυτά η ιδιαιτερότητα της πολιτικής εκφυλίζεται σ' ένα ταχτικισμό, σ' ένα πολιτικισμό σε μια τεχνική χειρισμών, αυτονομείται από τις κοινωνικές αναφορές της, γραφειοκρατικοποιείται.

Λέγοντας αυτά μη ξεχάσουμε να ανοίξουμε το μέτωπο προς μια άλλη σοβαρότατη στρέβλωση που καταταλαιπώρησε και ταλαιπωρεί το κίνημα. Την οικονομίστικη στρέβλωση της θεωρίας μας.

Είναι πράγματι σοβαρή στρέβλωση του μαρξισμού να αναζητείται σε κάθε πολιτικό φαινόμενο ένα οικονομικό ισοδύναμό του. Η οικονομία έτσι μετατρέπεται σε μια παντοδύναμη θεότητα που κινεί όλα τα νήματα μετατρέποντας ανθρώπους, τάξεις, κόμματα σε μαριονέτες της.

Η πολιτική είναι πράγματι με μια έννοια συμπύκνωση της οικονομίας αλλά αυτό δεν έχει σχέση με μια μηχανική αναγωγή της πολιτικής στην οικονομία. Υπάρχει η σχετική αυτοτέλεια της πολιτικής. Αυτή δεν εξηγείται μόνο από τα οικονομικά συμφέροντα.

Τα οικονομικά - ταξικά συμφέροντα αποτελούν την αφετηρία, τη ρίζα κάθε πολιτικής και προβάλλονται στο πολιτικό και κομματικό επίπεδο. Όμως δεν πρόκειται για μια άμεση, γυμνή, ευθύγραμμη, αντανakλαστική προβολή. Πρόκειται για μια σύνθετη διαδικασία

στην οποία συμμετέχει ένα ευρύ πλέγμα παραγόντων όπως το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, το κράτος, οι ιδεολογίες, η ιστορία, τα πρόσωπα κλπ. Αν τα υλικά συμφέροντα αποτελούν την, σε τελευταία ανάλυση, κινητήρια δύναμη της πολιτικής συνάμα, θα πει ο Μαρξ, παίζουν ρόλο «παλιές αναμνήσεις, προσωπικές έχθρες, φόβοι κι ελπίδες, προλήψεις και αυταπάτες, συμπάθειες και αντιπάθειες». Εδώ έχουμε τον ενεργητικό διαμεσολαβητικό ρόλο της ιδεολογίας, του κόσμου των ιδεών ανάμεσα στην πολιτική και τα ταξικά συμφέροντα. Πολιτική και ιδεολογία, να άλλη μια σχέση που χρειάζεται να εμβαθύνει η επιστήμη της πολιτικής.

Θέση ΙΧ: Πρόγραμμα: παρόν-προοπτική

Η επιστήμη της επαναστατικής πολιτικής, το πρόγραμμα ενός κομμουνιστικού κόμματος πρέπει να βασίζεται στη διαλεκτική παρόντος-προοπτικής. Καμιά φορά θεωρείται ότι οι επαναστάτες ασχολούνται με το μέλλον, με την προοπτική και οι ρεφορμιστές με το παρόν. Λάθος! Χωρίς νικηφόρες μάχες στο παρόν δεν μπορούμε να συζητάμε για προοπτική. Η επαναστατική πολιτική αποτελεί καταρχήν επέμβαση στο παρόν, διεκδικεί θέσεις και νίκες στο παρόν. Δεν είναι αφηρημένος διάλογος με την αιωνιότητα. Δεν είναι ενόραση. Προκύπτει από την οργανική συνάρθρωση της επαναστατικής προοπτικής με την εμμονή στην συγκεκριμένη δράση του παρόντος. Η ίδια η προοπτική πηγάζει από τις αντιφάσεις, τις τάσεις και την εσωτερική διάρθρωση του παρόντος. Ποτέ ίσως στην ιστορία του εργατικού κινήματος δεν ήταν σε τόση στενή διαπλοκή της προοπτικής με τη δράση του παρόντος. Δεν υπάρχει ένα κλειστό παρόν με μεγάλη πολιτική αυτονομία ως προς την προοπτική. Δεν υπάρχουν άλυτα αστικοδημοκρατικά προβλήματα. Δεν υπάρχουν αυτοτελή «ενδιάμεσα σκαλοπάτια» έξω από την προσπάθεια ανοίγματος μιας διαδικασίας μετάβασης στο σοσιαλισμό. Προπαντός, όμως, η βαθιά διαρθρωτική κρίση του καπιταλισμού, η λεγόμενη κρίση του κράτους πρόνοιας, οι εκρηκτικές κοινωνικές ανάγκες, ιδιαίτερα η εξάπλωση της ανεργίας, οι νέες αντιθέσεις του συστήματος, όλα αυτά που δίνουν επικαιρότητα στο σοσιαλισμό κάνουν αναποτελεσματική και αναξιοπύστη κάθε δράση στο παρόν που δεν εγγράφεται σε μια συνολική εναλλαχτική λύση, σε μια προοπτική. Τα κρίσιμα θέματα του παρόντος παραπέμπουν, άμεσα ή έμμεσα, στην προοπτική. Και βέβαια επαναστατικό πρόγραμμα που δεν δίνει διέξοδο στη δράση του παρόντος, που δεν γίνεται σημείο αναφοράς κοινωνικών, πολιτικών και ιδεολογικών αγώνων δεν είναι στη κυριολεξία πρόγραμμα, πολιτικό πρόγραμμα, όσες σωστές ιδέες και αξίες και αν περιέχει. Η επαναστατική πολιτική δε συμβιβάζεται με πρόγραμμα – εγκεφαλικό μοντέλο, πρόγραμμα – όραμα, πρόγραμμα – αφηρημένων αληθειών, που το κρατάς στο ράφι μέχρι νάρθει η ώρα του. Είναι εξαιρετικά επίκαιρη και μεγάλης θεωρητικής και μεθοδολογικής σημασίας η θέση του Μαρξ «ο κομμουνισμός δεν είναι για μας ούτε κατάσταση που πρέπει να δημιουργηθεί, ούτε ιδεώδες πάνω στο οποίο πρέπει να ρυθμιστεί η πραγματικότητα. Εμείς ονομάζουμε κομμουνισμό την πραγματική κίνηση που καταργεί την τωρινή κατάσταση. Οι όροι της κίνησης αυτής προκύπτουν απ' τις προϋποθέσεις που υπάρχουν σήμερα».

Ένα πρόγραμμα μετάβασης στο σοσιαλισμό πρέπει να δίνει υπόσταση σ' αυτή την κίνηση, να ξεπηδά από τις αντιφάσεις του συγκεκριμένου καπιταλιστικού παρόντος. Να λύνει τις αντιθέσεις του συστήματος με τη συγκεκριμένη διαπλοκή που εμφανίζονται στην κοινωνική ολότητα.

Προκύπτει ως συγκεκριμένη απάντηση σε συγκεκριμένες ανάγκες, ταξικές, κοινωνικές, οικονομικές. Θα αποτελεί συμπύκνωση των δομικών αιτημάτων του εργατικού και λαϊκού

κινήματος, έπειτα φυσικά από επιστημονικό και δημοκρατικό «φιλτράρισμα» τους. Εκφράζει τα ζωτικά αιτήματα της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της κοινωνικοποίησης που αναβλύζουν από όλους τους πόρους της καπιταλιστικής κοινωνίας. Διαμορφώνεται ως συνεχτικός δεσμός των κοινωνικών συμμαχιών του σοσιαλισμού. Θεμελιώνεται στη βαθύτερη γνώση των συγκρουόμενων νομοτελειών του καπιταλισμού και του νέου κοινωνικού σχηματισμού, που χαρακτηρίζουν τη διαδικασία μετάβασης. Η περιοδολόγηση, η σταδιολόγηση ενός τέτοιου προγράμματος δεν μπορεί να γίνει έξω από τη δυναμική των κοινωνικών-ταξικών αγώνων της μετάβασης, έξω από την κίνηση του συσχετισμού των δυνάμεων. Πρόκειται για πρόγραμμα που η κύρια μεταβλητή του είναι η μαχητικότητα, η συμμετοχή, η πρωτοβουλία των μαζών. Πρόγραμμα διαλεκτικής ενότητας παρόντος και προοπτικής.

Θέση X: Η διεύρυνση της πολιτικής στην εποχή μας

Η εποχή μας απαιτεί μια δραστική διεύρυνση του περιεχομένου, της θεματολογίας και των μορφών ανάπτυξης της πολιτικής του κομμουνιστικού κόμματος, ώστε να καλύπτει την κοινωνική ολότητα σ' όλα τα επίπεδά της, μ' όλες τις αντιθέσεις της.

Σήμερα ο εργαζόμενος ζει πολύ λιγότερο στο χώρο δουλειάς από την εποχή του Μαρξ ή του Λένιν. Ο χρόνος εργασίας μειώθηκε κατά 40% περίπου στο συνολικό χρόνο ζωής του ανθρώπου. Έχουμε μια μεγάλη εξάπλωση του ελεύθερου χρόνου. Είναι όμως ελεύθερος ο χρόνος αυτός; Σ' αυτόν που λέμε ελεύθερο χρόνο, έξω από το χώρο της παραγωγής αναπτύσσονται νέοι τομείς εκμετάλλευσης και κυριαρχίας του κεφαλαίου, νέες μορφές χειραγώγησης και αποξένωσης στην παιδεία, την υγεία, την κατοικία, τις μεταφορές, την πολεοδομία, την πληροφόρηση, τον πολιτισμό, την κατανάλωση, την διασκέδαση, τον τουρισμό, τα σπορ. Αναπτύσσονται οι αντιθέσεις πόλης-υπαίθρου, ανθρώπου και φύσης που συνδέονται με το μεγάλο πρόβλημα της οικολογίας, ανθρώπου και νέας τεχνολογίας, όπου αιωρείται η απειλή μιας ηλεκτρονικής βαρβαρότητας. Έχουμε επίσης μια νέα αφύπνιση της νεολαίας, των σπουδαστών, των γυναικών, των ηλικιωμένων. Αναπτύσσονται στο σύγχρονο καπιταλισμό νέες μορφές αμφισβήτησης της λογικής και των αξιών του συστήματος, νέες αντιθέσεις, νέες μορφές ανταγωνισμών, νέες συλλογικότητες, νέα κινήματα και αιτήματα εν δυνάμει αντικαπιταλιστικού χαρακτήρα. Οι νέες αυτές αντιθέσεις διαπλέκονται στενά με τη βασική αντίθεση εργασίας-κεφαλαίου αλλά δεν απορροφώνται απ' αυτή, δεν αποτελούν παράρτημά της. Έχουν την ιδιαιτερότητά τους. Βρισκόμαστε σε μια κατάσταση όπου πλατιές μάζες εργαζομένων, νέων, γυναικών θιώνουν τον εκμεταλλευτικό καταπιεστικό, αλλοτριωτικό χαρακτήρα του συστήματος και, πέρα από το χώρο παραγωγής, μέσα από την καθημερινότητα και τον τρόπο ζωής τους, τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, τα προβλήματα της ατομικότητάς τους. Εδώ υπάρχουν μεγάλες «εφεδρείες» της επαναστατικής πολιτικής που πρέπει να μπουν σε κίνηση. Υπάρχει ένα λανθάνον επαναστατικό δυναμικό.

Είναι γεγονός ότι το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα των καπιταλιστικών χωρών καθυστέρησε σχετικά στο να το εντοπίσει, να το ενεργοποιήσει να το οικειοποιηθεί γόνιμα αυτό το δυναμικό κι όχι θέβαια χειραγωγικά. Ωστόσο αναπτύχθηκαν στις αναπτυγμένες, βασικά, καπιταλιστικές χώρες νέα κινήματα που, μ' όλη την ιδεολογική και κοινωνικοταξική ποικιλία τους, τον ουτοπισμό ή ακόμα και τον ανρθολογισμό τους, προβάλλουν μια νέα σχέση με το περιβάλλον, νέα πρότυπα κατανάλωσης, νέους τρόπους καθημερινότητας, νέες πολιτιστικές αξίες. Το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα είναι ανάγκη να προσεγγίσει αυτά τα κινήματα, να είναι παρόν στην ανάπτυξή τους, να οργανώσει τις

συμμαχίες μαζί τους, να λειτουργήσει ενοποιητικά ώστε όλες αυτές οι αμφισβητήσεις και τα κινήματα να «χωνεύονται» σ' ένα ενιαίο δημοκρατικό αντικαπιταλιστικό ρεύμα, μ' όλη την αυτονομία, τη διαφορετικότητα και την πολυχρωμία τους. Να διευκολύνει την απόβαση, όσο γίνεται ευρύτερων δυνάμεων αυτής της αμφισβήτησης, στο χώρο του μαρξισμού. Το κυριότερο, όμως, το κομμουνιστικό κίνημα πρέπει να εκφράσει το ίδιο τις νέες αντιθέσεις και ανάγκες πλουτίζοντας την κουλτούρα του, διευρύνοντας την πολιτική του, εμπνέοντας νέες μορφές ριζοσπαστικών κινήματων και αγώνων, προτείνοντας αντικαπιταλιστικές εναλλαχτικές λύσεις όχι μόνο για την παραγωγή και την εξουσία μα για το σύνολο της κοινωνικής ζωής. Γιατί ο επαναστατικός πολιτικός λόγος να αφορά τη δομή της παραγωγής κι όχι και της κατανάλωσης, και του τρόπου ζωής; Γιατί ο επαναστατικός λόγος να αφορά τις κοινωνικές τάξεις, τις ομάδες, τις μάζες κι όχι και το άτομο και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας; Βέβαια μας φαίνεται παρατραβηγμένη η άποψη του Γκράμσι, ότι «τα πάντα είναι πολιτικά». Ασφαλώς είναι λάθος να πιστεύουμε ότι η προσωπική ζωή μπορεί να απορροφηθεί στο σύνολό της στην πολιτική χάνοντας την εξαιρετική της ιδιαιτερότητα. Και προπαντός δεν εννοούμε ότι θα δόσουμε μια πολιτική συνταγή, ένα μοντέλο για το πώς θα ζουν οι άνθρωποι την καθημερινότητά τους. Όχι, προς θεού, αυτό δεν έχει σχέση με το μαρξισμό. Αλλά πρέπει ο επαναστατικός λόγος να προσδιορίζει τις αξίες, τα κριτήρια, τα πεδία των αναζητήσεων των ανθρώπων, ώστε να επιλέγουν οι ίδιοι ελεύθερα την προσωπική τους ζωή. Και βέβαια όταν αυτό επιτυγχάνεται σε μαζική κλίμακα είναι αυτό καθαυτό πολιτικό γεγονός. Αποτελεί έκφραση μιας ιδεολογικής, ηθικής και πολιτιστικής ηγεμονίας του κομμουνιστικού κινήματος.

Θέση XI: Πολιτική και ηθική

Επαναστατική πολιτική και ηθική πρέπει να βρίσκονται σε μια διαλεχτική ενότητα, έχοντας φυσικά σχετική ανεξαρτησία μεταξύ τους. Πρόκειται δηλαδή για διαλεχτική ενότητα όχι ταύτιση.

Η επιστήμη της επαναστατικής πολιτικής δεν είναι μια κρύα, μια απρόσωπη επιστήμη. Αφορά συγκεκριμένους κι όχι αφηρημένους ανθρώπους. Δεν είναι «καθαρή» επιστήμη. Στο εσωτερικό της, στις επιλογές της υπεισέρχονται ηθικές αξιολογήσεις. Στην ίδια τη διατύπωση της παίζουν ρόλο οι ηθικές αναζητήσεις ακόμα και οι γόνιμες «ουτοπίες» των εκμεταλλευομένων και καταπιεσμένων για ένα κόσμο ισότητας, δικαιοσύνης και αλληλεγγύης. Η επαναστατική πολιτική πρέπει να συμπεκνώνει το ρεαλιστικό ανθρωπισμό της εποχής μας. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η επαναστατική πολιτική άγγιξε, συνάρπασε, κινητοποιήσε και οδήγησε λαϊκές μάζες σε πράξεις πρωτοφανούς ηρωισμού όχι τόσο άμεσα με τα επιστημονικά της στοιχεία αλλά όσο με τις αξίες της που αντιστοιχούσαν στις βαθύτερες ανάγκες και τις ηθικές παρορμήσεις των μαζών. Ξανά φτάνουμε σε μια διασταύρωση της πολιτικής με την τέχνη: Γιατί είναι ιδιότητα της τέχνης να αγγίζει τις πιο ευαίσθητες χορδές των μαζών και να κινητοποιεί τον συναισθηματικό τους κόσμο, τη φαντασία και το χιούμορ τους.

Η επαναστατική πολιτική λοιπόν δεν είναι ανεξέλεγκτη. Υπόκειται σε ηθικές αξιολογήσεις. Δεν μπορεί οι πολιτικές σκοπιμότητες να υποτάσσουν ή και να διαγράφουν την ηθική. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα. Σκοποί και μέσα πρέπει να βρίσκονται σε αντιστοιχία. Η επαναστατική πολιτική πρέπει να είναι ξένη με τη διπλοπροσωπία, την αναισθησία, την απόκρυψη της αλήθειας. Θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι είναι ωραία όλα αυτά, για εκθέσεις ιδεών και για λόγους, αλλά... Πράγματι στην πρακτική πολιτική τα πράγματα δεν είναι τόσο εύκολα. Υπάρχουν ηθικές συγκρούσεις, αντιφάσεις και διλήμματα

τα συχνά δραματικά στο εσωτερικό της επαναστατικής πολιτικής. Ο πολιτικός δεν έχει μπροστά του δυο μόνο λύσεις: την ηθική και την ανήθικη, την καλή και την κακή. Έχει αντικειμενικά πολλές λύσεις μπροστά του με ηθικές διαβαθμίσεις. Αλλά με τη μεζούρα θα κρίνει και θα αναζητήσει την πιο ρεαλιστική και πιο ανθρωπιστική: Τυφλοσούρτης και δώ δεν υπάρχει. Εδώ μετράει η ευφυΐα, η κοινωνική εμπειρία, η φαντασία, η ευαισθησία, η ηθική και, το τονίζω, η αισθητική καλλιέργεια του πολιτικού.

Υπάρχουν δυο ακραίες στρεβλώσεις της σχέσης πολιτικής ηθικής.

Πρώτο, ο ηθικός δογματισμός, ο ηθικός μαξιμαλισμός που γυρίζει την πλάτη στην σκληρή και αντιφατική πραγματικότητα, απογειώνεται απ' αυτήν και παραγνωρίζει τις ανάγκες της ταχτικής, των ελιγμών, των συμβιβασμών. Απαιτεί μια ηθικολογική πολιτική, μια καθαρή, μια «πούρα» επαναστατικότητα. *Δεύτερο*, η αυτονόμηση της πολιτικής και της ταχτικής από τις ηθικές αξίες, η χωρίς όρια προσαρμογή της ηθικής στις ταχτικές σκοπιμότητες. Αλλά πρέπει να τονίσουμε πως ούτε η πολυπλοκότητα της κατάστασης, ούτε η ύπαρξη του ταξικού εχθρού μπορεί να είναι άλλοθι για παρέκκλιση από τις αρχές του μαρξιστικού ανθρωπισμού. Επαναστατική πολιτική λοιπόν και ηθική πρέπει να βρίσκονται σε διαρκή διάλογο, αμοιβαίο έλεγχο και αυτοέλεγχο.

Θέση XIII: Η διάσταση της παγκοσμιότητας στην πολιτική

Αφήσαμε τελευταίο, στη δωδέκατη θέση το πιο κρίσιμο, το πιο σημαντικό, το πιο σύνθετο και σε μεγάλο βαθμό ανεπίλυτο ζήτημα από θεωρητική και πρακτική άποψη. Το ζήτημα της παγκοσμιότητας, των διεθνών διαστάσεων, της επαναστατικής πολιτικής.

Το κομμουνιστικό κίνημα αντιμετωπίζει την πρόκληση μιας νέας ανεπανάληπτης ποσοτικά και ποιοτικά διεθνοποίησης, μιας νέας διαλεχτικής ανάμεσα στα ταξικά και πανανθρώπινα συμφέροντα. Και καλείται να επανεξετάσει την κουλτούρα του, το πρόγραμμά του, τις συμμαχίες του, την πρακτική και τις μορφές ανάπτυξης του υπό το πρίσμα αυτής της νέας διεθνοποίησης.

Διεθνοποίηση που συντελείται σε διαφορετικά επίπεδα, με διαφορετικό περιεχόμενο, με διαφορετικές συγκλίσεις και συγκρούσεις σε κάθε επίπεδο.

Καταρχήν αντιμετωπίζει στη σημερινή πυρηνική εποχή την αλληλεξάρτηση και ενότητα ενός κόσμου βαθύτερα ανταγωνιστικού, που αποτελεί ένα κουβάρι ταξικών και οικουμενικών αντιθέσεων. Την πρωτοφανή διεθνοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας, την ύπαρξη εκρηκτικών οικονομικών προβλημάτων που πραγματικά απαιτούν διεθνή κι όχι ιμπεριαλιστική ρύθμιση καθώς και την απουσία μιας τέτοιας αξιόπιστης διεθνούς ρύθμισης. Αντιμετωπίζει τα προβλήματα των χρεών, των ανισότιμων συναλλαγών της υπανάπτυξης και πείνας των αναπτυσσόμενων χωρών που απαιτούν μια νέα διεθνή οικονομική τάξη. Τα οικουμενικά ζητήματα της ειρήνης, του αφοπλισμού, της οικολογίας, του διαστήματος κλπ. Τις νέες, ποιοτικά, διαστάσεις που παίρνουν στον καπιταλιστικό κόσμο η διεθνοποίηση της αγοράς, η διεθνοποίηση του κεφαλαίου, και η διεθνοποίηση – παρά τις αντιθέσεις – της στρατηγικής του, οι υπερεθνικοί συνασπισμοί και μηχανισμοί καπιταλιστικής ρύθμισης, οι διεθνείς αναδιρθώσεις του καπιταλισμού συνδεδεμένες ιδιαίτερα με τη βιομηχανία και τις νέες τεχνολογίες καθώς και οι διεθνείς επιπτώσεις των φαινομένων της κρίσης ηγεμονίας των ΗΠΑ. Η καπιταλιστική αυτή διεθνοποίηση δεν εξαλείφει βέβαια το εθνικό κράτος, προκαλεί όμως σοβαρές τροποποιήσεις στην έκταση και στο περιεχόμενο της έννοιας εθνικό κράτος, εθνική κυριαρχία, λαϊκή κυριαρχία. Το εθνικό κράτος όλο και περισσότερο παίζει το ρόλο του-μεσάζοντα στην εσωτερικευση της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης και της διεθνούς στρατηγικής του κεφαλαίου. Τα κέντρα λήψης

αποφάσεων απομακρύνονται όλο και περισσότερο από τον εθνικό χώρο, γίνονται ακόμα πιο αθέατα από τις λαϊκές μάζες. Με νέους όρους θέτουν επίσης το πρόβλημα της εθνικής κυριαρχίας ή δορυφορική τηλεόραση και γενικότερα οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας.

Είναι λοιπόν αδιανόητο μ' όλη αυτή την εξάπλωση της διεθνοποίησης να επιδιώκουμε μια νικηφόρα προγραμματική πρόταση στο εθνικό επίπεδο, να διεκδικούμε την ηγεμονία του εργατικού κινήματος, την οικοδόμηση ενός κοινωνικοπολιτικού συνασπισμού εξουσίας και τη δραστική αλλαγή του συσχετισμού των δυνάμεων αν ταυτόχρονα δεν εσωτερικεύουμε στην πολιτική μας τη διάσταση της διεθνοποίησης, αν δεν αναζητούμε δρόμους παρέμβασης σ' αυτές τις διεθνείς διαδικασίες, αν δεν καταχτούμε τη νέα διαλεχτική εθνικού - διεθνούς, που απαιτεί η εποχή μας.

Κι αν κυρίως δεν αναζητούμε διεθνείς προγραμματικές συμμαχίες για τα διαφορετικά επίπεδα της διεθνοποίησης που συντελούνται στο σύγχρονο κόσμο. Ακριθώς το ζητούμενο είναι να παίρνει ο διεθνισμός μας την προγραμματική και στρατηγική υπόσταση που απαιτεί η σύγχρονη παγκοσμιότητα. Και είναι αδιαμφισβήτητο ότι η προγραμματική διεθνοποίηση του κομμουνιστικού και αριστερού κινήματος μ' όλη φυσικά, την πολυμορφία και αυτονομία των δυνάμεών του, είναι πολύ πίσω από το επίπεδο των διαδικασιών της διεθνοποίησης, πολύ πίσω από το επίπεδο διεθνοποίησης της στρατηγικής του διεθνούς κεφαλαίου. Αυτή την καθυστέρηση καλούμαστε να ξεπεράσουμε, χωρίς να διαθέτουμε έτοιμες συνταγές. Το «πώς» θα θγει μέσα από ένα διεθνή διάλογο του κινήματος, μέσα από τη νέα κουλτούρα αμοιβαίων σχέσεων που πρέπει να κυριαρχήσει ανάμεσα στις δυνάμεις του.

Η θετική αυτή αναζήτηση θα βοηθηθεί νομίζουμε από τρεις προκαταβολικές αρνήσεις. Την άρνηση του εθνοκεντρισμού και επαρχιωτισμού. Την άρνηση του «ευρωκεντρισμού» που συρρικνώνει την ανάγκη της διεθνοποίησης και της άσκησης μιας ευρωπαϊκής πολιτικής στα όρια της ΕΟΚ, που ουσιαστικά αποδέχεται την ηγεμονία του διεθνούς κεφαλαίου στις αναδιρθρώσεις και ολοκληρώσεις και επιπόλαια, βιαστικά αγνοεί ή υποβαθμίζει τις εθνικές ιδιαιτερότητες, τα εθνικά συμφέροντα και το εθνικό πεδίο της ταξικής πάλης. Την άρνηση επίσης ενός αφηρημένου οικουμενισμού, που αγνοεί τις αντιφάσεις και συγκρούσεις της σύγχρονης παγκοσμιότητας, τη νέα διαλεχτική ταξικών και οικουμενικών προβλημάτων και αναζητεί μια οικουμενική εξίσωση της διαφορετικότητας των όρων της κοινωνικής και ταξικής πάλης στις διάφορες χώρες. Θα μπορούσε κάποιος να αντιτείνει ότι τρεις αρνήσεις δεν κάνουν μια κατάφαση, μια ολοκληρωμένη θετική πρόταση. Πράγματι η παρατήρηση είναι σωστή, αλλά αυτό είναι το ζητούμενο. Προς το παρόν όμως ως συμφωνήσουμε ότι η επαναστατική πολιτική πρέπει να μπαινει στις συντεταγμένες της παγκοσμιότητας, περισσότερο από κάθε άλλη περίοδο του κομμουνιστικού κινήματος.

Στην πορεία ανάπτυξης των «δώδεκα θέσεων» πολλές φορές αναφέρθηκα στη διασταύρωση της επιστήμης και της τέχνης στην πολιτική. Θα πρέπει να κάνω σαφές ότι όταν ανέφερα την τέχνη δε την ανέφερα μεταφορικά. Όχι, η πολιτική για νάναι πολιτική μεγάλης πνοής, για νάναι πράγματι πολιτική μαζών, έχει ανάγκη τις κεραιές σύλληψης και δημιουργίας της τέχνης. Ο πολιτικός λόγος, η πολιτική πράξη έχουν την δική τους αισθητική. Η ίδια η καθεαυτό τέχνη και κουλτούρα μπορεί να έχει μια γόνιμη συμβολή στην πολιτική. Αυτό είναι μια βασική αλήθεια που δεν πρέπει καθόλου να μας διαφεύγει.